

І. О. Карпич

аспірант кафедри соціальної педагогіки,
соціальної роботи та історії педагогіки
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини

**ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ДИТЯЧОГО РУХУ
НА СТОРІНКА ЖУРНАЛІВ «ДИТЯЧИЙ РУХ» ТА «ВОЖАТЫЙ»
(20-ті – початок 30-х років ХХ століття)**

Сучасні суспільні процеси, суперечливість соціальних відносин, недостатня увага держави до соціального розвитку дітей призвели до серйозних змін у суспільних інститутах виховання, що викликало потребу переосмислення функцій тих соціальних інститутів, що займаються підготовкою молоді до життя. За таких умов виникає необхідність звернення до історико-педагогічних джерел, оскільки досвід наших попередників є цінним джерелом для розвитку сучасної наукової педагогіки, пошуку нових шляхів вдосконалення навчально-виховного процесу. Насамперед, в означеному контексті, заслуговує на увагу таке соціально-педагогічне явище як дитячий рух – інститут соціального виховання підростаючих поколінь, зокрема, виникає необхідність проаналізувати питання педагогіки дитячого руху, а саме змісту, форм, методів роботи у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття.

На сьогодні дитячий рух досліджують такі наукові галузі, як історія, соціологія, психологія, педагогіка. На особливу увагу для нашого дослідження заслуговують сучасні російські дослідження М. Басова, Л. Борисової, І. Руденко, Л. Алієвої, М. Богуславського та ін., які відіграли значну роль у висвітленні історії дитячого руху. Так, дисертаційне дослідження І. Руденко присвячене вивченню періоду становлення

педагогіки дитячого руху. Науковець розглядає історичні та соціально-педагогічні передумови зародження теорії і практики дитячого руху, охарактеризовує перші концептуальні підходи до дитячого руху як соціально-педагогічного явища.

Різномасштабним питанням сучасного дитячого та молодіжного руху присвячені праці українських дослідників В. Барабаш, М. Баяновської, О. Боровця, А. Зайченка, М. Сидоренка, О. Сич, М. Чепіль, Л. Ярової та ін.

Першими дослідниками періодичної преси 20-х–30-х років ХХ століття були співробітники редакцій періодичних видань С. Кільколик, В. Лір, В. Мускін, А. Гузарій, В. Арнаутов, А. Журавський, М. Миронов, М. Крупеніна, Н. Потапов, І. Петровський, Л. Гострий та ін. В своїх працях науковці розглядали періодичні видання як загальнопедагогічні, так і «спеціальну» піонерську періодику. Тогочасні праці науковців, аналізуючи пресу в контексті агітатора дитячого руху, підкреслювали надзвичайне значення періодики як могутнього засобу комуністичного виховання дітей.

В наступні періоди з'являються праці М. Холмова, М. Басова, А. Токарської, які присвячені різномасштабним питанням періодичної преси. Так, М. Холмов в своєму дослідженні розглядає питання історії російської журналістики для дітей. Питанню становлення та розвитку періодичних видань для дітей в Україні у 20-30-х років ХХ століття присвячено кандидатське дисертаційне дослідження А. Токарської.

Іншим аспектам проблеми на сторінках періодичних видань присвячено дослідження А. Акіпова, Д. Григораша, Л. Семенко, О. Федорова та ін.

Оскільки більшість наукових праць опосередковано стосуються означеної проблеми, тому постає потреба в детальному та цілісному дослідженні даного питання.

Мета статті – проаналізувати питання педагогіки дитячого руху на сторінках журналів «Дитячий рух» та «Вожатый» у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття.

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить, що становлення організаційних форм дитячого руху супроводжувалося пошуком «системи» діяльності дитячої комуністичної організації, що відповідала соціально-політичним завданням піонерської організації даного етапу. У педагогіці дитячого руху піонерського періоду першість належала «системі розрядів» (1922 р. – середина 1923 р.), що передбачала організацію роботи дитячої організації (груп, осередків, тощо) відповідно до реорганізованої скаутської системи, основою якої був «метод тривалої гри» [7, с. 148].

Питання про застосування у дитячому русі реорганізованої системи «скаутинг» йшлося у резолюції II Всеросійської конференції РКСМ «Дитячий рух» (19 травня 1922 р.) та у листі організації РКСМ (1922 р.) «Про дитячий рух», в якому говорилося, що поштовхом роботи по організації дитячого руху стала травнева Всеросійська конференція РКСМ, яка визнала «нагальну необхідність самоорганізації пролетарських дітей» і доручила ЦК розробити питання про дитячий рух та застосувати в ньому реорганізованої системи «скаутинг». Таким чином, постало питання про задачі, зміст, форми і методи роботи дитячого руху, тобто потрібно було знайти більш досконалі та плідні методи виховання в дитячих групах, використовуючи досвід комуністичних дитячих груп Заходу [11, с. 25–26].

Згодом у червні 1923 року III конференція РКСМ висловила думку про те, що надмірне копіювання форм і методів роботи дорослих і надмірне захоплення зовнішністю скаутизму відволікають дітей від трудової діяльності й глибокої виховної роботи. Тому конференція відкинула «систему розрядів» й замінила її на «систему етапів» або «комплекси справ» (починаючи з другої половини 1923 р.) [9, с. 25]. Зміст нової системи передбачав організацію піонерської роботи за етапами (відповідно до суспільно-політичних кампаній та пори року) у вигляді «комплексів справ» [7, с. 148].

Яскравим джерелом, яке знайомило організаторів дитячого руху про зміст, форми і методи роботи дитячого руху була періодична преса. Зокрема

такі методичні журнали, як «Дитячий рух» (1925–1934) – щомісячний орган Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ, згодом – органу ЦК ЛКСМУ та Харківського обкому ЛКСМУ та «Вожатый» (1924–1988) – суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна, на сторінках яких відбувалося жваве обговорення системи виховання в дитячих групах. Наприклад, зі сторінок журналу «Вожатый» із змістом піонерської роботи на новому етапі знайомила стаття «Содержания работы юных пионеров» (1924, № 1), в якій автор статті наголошував, що піонерська організація тільки тоді буде комуністичною дитячою організацією, коли зміст роботи буде відповідати цьому призначенню [5, с. 14].

Автор зазначав, враховуючи те, що дитячий рух на той час був недостатньо оформлений, то 5-й Всеросійський з'їзд РКСМ не міг ясно і точно визначити зміст піонерської роботи. Тому, коли організація значно виросла було відкинуто «систему розрядів», «тривалу гру», як основний метод піонерського виховання і перейшли до більш чіткого визначення змісту і форм роботи піонерської організації: піонерський загін – активний учасник всього навколишнього середовища і піонерський загін організатор дитячої суспільності [5, с. 14].

На особливу увагу заслуговують праці відомого теоретика дитячого руху в Україні І. Соколянського (1988-1960), який приділяв значну увагу щодо питань змісту та методики праці в комдитгрупах. Обгрунтовуючи методику роботи в дитячих групах, основну увагу педагог зосереджував на комуністичних дитячих групах (піонерських), оскільки вважав: «методика праці в комдитгрупах – основа утворення соцвихівської праці» [7, с. 395]. Міркування І. Соколянського щодо змісту та методики роботи дитячого руху широко відбивалися на шпальтах періодичних видань, зокрема, у журналі «Дитячий рух» (1925–1934): «До питання про методику праці в комдитгрупах і установах соціального виховання» (1925, № 2) [13], «Про зміст роботи комдиторганізації» (1926, № 5) [10] та ін.

Наприклад, у статті «До питання про методику праці в комдитгрупах і установах соціального виховання», І. Соколянський наголошував на тому, що шляхи нової методики праці в дитустановах, як і в школі (соцвих), так поза нею (дитрух) мав прокладати дитячий рух, а не школа. Методику праці в комуністичному дитячому русі потрібно було утворювати на основі того досвіду, який був у багатій практиці комдитруху [13, с. 11].

До 1926 року піонерська організація продовжувала планувати свою роботу за «*системою етапів*», але згодом поступово почався процес змістової перебудови [7, с. 169]. У вересні 1926 р. на розширеному пленумі ЦБ ДКО було прийнято новий метод організації роботи в піонерському загоні – «*метод завдань*» (1926–1927 рр.) («конкретних завдань», «трудових завдань») [7, с. 214].

Про застосування у дитячому русі «*методу завдань*» постійно інформували періодичні видання. Зокрема у журналі «Дитячий рух» (1925–1934) теоретиками та практиками дитячого руху друкувалися статті: А. Гурарій, «Система завдань у роботі піонерської організації» [4]; Р. Барун, «Про досвід роботи за методою завдань» [3]; Г. Бабенко, «Щодо методи завдань у піонерорганізації» [1] та ін., які висвітлювали перший досвід «*методу завдань*» у піонерській організації.

Про систему завдань піонерської організації було присвячено статтю «Система завдань у роботі піонерської організації» [4], де А. Гурарій проаналізував стан піонерської організації, висвітлив минулі недоліки, які спричинили «заминку» в роботі, а також накреслив перспективи подальших дій у роботі піонерської організації.

Автор констатував, що піонерська організація, в більшості випадків брала невірну установку. Основну увагу було скеровано на допомогу дорослим, але вона не створила того живого зв'язку, який потрібний був організації. А. Гурарій вважав, що нова кампанія повинна бути такою, яка відбивала б сучасне життя, примушувала реагувати на неї та висувала певну конкретну мету. У зв'язку з цим ЦК ЛКСМУ та ЦК ВЛКСМ висунули низку

завдань перед організацією – посилення роботи в школі, боротьба з хуліганством у дитячому оточенні, допомога закордонній дитячій пресі, допомога дітям гірників, українізація. На думку автора, всі ці завдання повинні були зайняти центральне місце в роботі піонерської організації. Тому що саме завдяки *«системі завдань»* повинна була розгорнутися максимально самодіяльність дітей. Маючи зрозумілу мету, діти легко могли знайти низку форм для її досягнення [4, с. 4–7].

VI Всеукраїнська нарада з питань комдитруху (грудень 1928 р.) спрямувала всю роботу піонерорганізації відповідно до *«системи роботи піонерської організації»* і намітила конкретні шляхи її здійснення, а піонерія перейшла на *«метод проектно-трудоих завдань»* (1928–1931 рр.), що полягав у здійсненні заходів суспільно-політичного характеру, навколо яких будувалася вся робота загону (участь в кампанії виборів до Рад; розгортання підготовчої роботи до активної участі в майбутній посівній кампанії; перевірка виконання завдань, узятих на себе під час культпоходу) [7, с. 214].

Ці зміни у методах роботи піонерської організації знайшли своє відображення на сторінках періодики, зокрема у журналі *«Дитячий рух»*: І. Соколянський, *«Основні принципи системи роботи піонерської організації»* [12]; М. Ліхтеров, *«Про систему роботи піонерорганізації»* [8] і т. ін. В названих статтях обговорювалися питання системи роботи піонерської організації по-новому. На думку І. Соколянського, недоліком в роботі піонерської організації було у ваганні виключно між вузько-практичними завданнями в роботі, тобто говорили лише про деякі конкретні навички, вміння, знання, і часто думали, що цього досить, щоб виховати в дітях класову спрямованість. Натомість основну роль у формуванні класової спрямованості мала відігравати саме піонерська організація [12, с. 4–6].

Але з часом і *«система роботи піонерської організації»*, і *«метод проектно-трудоих завдань»* не витримали випробовувань практикою. До того ж у контексті переходу дитячого руху на *«базу»* школи (1931–1936) зазнало змін і спрямування основного завдання піонерської організації –

соціалістичне змагання за розбудову країни було скероване на соціалістичне змагання за якість знань та свідому дисципліну [7, с. 267–268].

З остаточною перебудовою дитячого руху за шкільним принципом і вдосконалення його роботи як частини виховної системи школи починається посилення політизація піонерської організації – специфічної виховної системи, ланки системи комуністичного виховання. Було покінчено з добровільністю, самодіяльним характером піонерської організації, яка втратила ознаки громадської, політичної, позашкільної і стала дитячою, державною, у справжньому сенсі – пришкільною організацією [7, с. 268].

Сторінки журналу «Дитячий рух» висвітлювали питання переходу піонерської організації на базу школи: С. Кільколикх «Загін і школа» [6]; Р. Барун «Комдитрух і школа» [2] та ін.

Так, у статті «Загін і школа» було висвітлено шлях, який пройшов комдитрух до остаточної перебудови дитячого руху за шкільним принципом. С. Кільколикх зазначив, що одна з важливих проблем у комдитрусі було питання про роль піонерів у школі та організаційні форми ЮП в школах соцвиху. Він говорив, що за запровадження загального навчання, за політехнізацію шкіл, проблема роботи піонерів у школі ще більше загострилася. Комсомольська організація від початків комдитруху виразно ставила питання про вплив комдитруху на дитячі установи і зокрема на школи. Згодом, з розвитком комдитруху і зростанням досвіду, завдання роботи піонерів у школі набирали все конкретнішого вигляду, нерозривно пов'язуючись з загальними завданнями, що їх ставила партія й Комсомол [6, с. 19–20].

Після довгого обговорення VI Всеукраїнарада гостро поставила питання про запровадження територіально-виробничого принципу комплектування шкіл та про те, щоб роботу в школі проводили загони ЮП, піонери які вчилися в даній школі, утворюючи для контактування роботи так звані міжзагонові шкільні комісії. Водночас Комсомол України проводив гостру

боротьбу проти теорії перенесення загонів до шкіл, бо вважав, що здійснення їх зробить його додатком до школи [6, с. 21].

С. Кільколик зауважив ще й те, що поряд з формою міжзагонових комісій залишилася і форма форпосту. Адже за ухвалою Всеукраїнади та ЦК ЛКСМУ комісії організовувалися замість форпостів лише по тих школах, де навчалися піонери не більше як із трьох загонів [6, с. 21].

Остаточний удар форпостові завдав 1930 рік, коли на всю широчінь стала проблема політехнізації. Школа мусила стати часткою підприємства – заводу, фабрики, мусила якнайщільніше зв'язатися з усім виробничим, громадським і культурним життям фабрики. Стали цілком не потрібні й форпост і міжзагонова шкільна комісія. Роботу в школі мав проводити піонерський загін чи піонерська база (коли загонів кілька), що існували при комсомольській організації даного підприємства і що в основі цілої його діяльності – участь у виробничому, громадському та культурному житті підприємства. Такий результат ухвал VII Всеукраїнади в справах КДР, що відбулася у квітні 1930 року [6, с. 22].

Так С. Кільколик охарактеризував як розв'язували проблему організаційних форм роботи ЮП в школі на Україні протягом 5–6 років. Змістом усіх цих шукань було завдання віднайти якнайдосконаліші форми роботи ЮП в школі, водночас борючись із спробами замкнути дитрух у школі, зробити його додатком до нього [6, с. 22].

Отже, аналіз публікацій журналів «Вожатый» (1924–1988) та «Дитячий рух» (1925–1934) засвідчив, що в діяльності піонерської організації у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття гостро стояло питання організаційних форм дитячого руху. Оскільки на сторінках періодичних видань теоретиками та практикаками дитячого руху відбувалося жваве обговорення питань щодо вибору методів роботи, які б відповідали соціально-політичним завданням піонерської організації даного етапу. Тогочасні науковці вважали, що успішність роботи піонерської організації у 20-х – на початку ХХ століття істотно залежало від вибору плідних методів роботи.

Подальших наукових досліджень потребують й інші аспекти проблеми, а саме дослідження питання нормативно-правової бази організації дитячого руху у 20-х на початку 30-х років ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Бабенко Г. Щодо методи завдань у піонер організації / Г. Бабенко // Дитячий рух. – 1927. – № 7–8. – С. 3–4.
2. Барун Р. Комдитрух і школа (до десятиліття комдитруху) / Р. Барун // Дитячий рух. – 1932. – № 9–10. – С. 9–13.
3. Барун Р. Про досвід роботи за методою завдань / Р. Барун // Дитячий рух. – 1927. – № 3. – С. 34–37.
4. Гуларій А. Система завдань у роботі піонерської організації / А. Гуларій // Дитячий рух. – 1927. – № 1. – С. 4–8.
5. Зак М. Содержания работы юных пионеров / М. Зак // Вожатый. 1924. – № 1. – С. 14–16.
6. Кільколик С. Загін і школа / С. Кільколик // Дитячий рух. – 1931. – № 1. – С. 19–23.
7. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 407 с.
8. Ліхтеров М. Про систему роботи піонерорганізації / М. Ліхтеров // Дитячий рух. – 1929. – № 1. – С. 7–11.
9. Найважливіші дати з історії розвитку ком дитруху України за 10 років // Дитячий рух. – 1932. – № 9–10. – С. 24–27.
10. Про зміст роботи комдиторганізації (З доповіді т. Соколянського на пленумі метод кому ЦБ КДР) // Дитячий рух. – 1926. – № 5. – С. 29–32.
11. Розвиток дитячого руху в Україні: документи та матеріали (початок ХХ ст. – середина 30-тих років ХХ ст.). Збірник / уклад. Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 228 с.

12. Соколянський І. Основні принципи системи роботи піонерської організації / І. Соколянський // Дитячий рух. – 1929. – № 1. – С. 4–7.

13. Соколянський І. До питання про методіку праці в комдитгрупах і установах соціального виховання / І. Соколянський // Дитячий рух. – 1925. – № 2. – С. 9–19.

Карпич І. О. Проблеми педагогіки дитячого руху на сторінках журналів «Дитячий рух» та «Вожатый» (20-ті – початок 30-х років ХХ століття).

У статті проаналізовано питання педагогіки дитячого руху у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття. Автором здійснено аналіз основних публікацій журналів «Вожатый» (1924–1988) та «Дитячий рух» (1925–1934) щодо пошуку «системи» роботи дитячого руху. Встановлено, що успішність роботи дитячого руху у 20-х – на початку 30-х років ХХ століття істотно залежало від вибору плідних методів роботи.

Ключові слова: педагогіка дитячого руху, дитячий рух, журнал «Дитячий рух», журнал «Вожатый».

Карпич И. А. Проблемы педагогики детского движения на страницах журналов «Детское движение» и «Вожатый» (20-е - начало 30-х годов ХХ века).

В статье проанализированы вопросы педагогики детского движения в 20-х - начале 30-х годов ХХ века. Автором осуществлен анализ основных публикаций журналов «Вожатый» (1924-1988) и «Детское движение» (1925-1934) по поиску «системы» работы детского движения. Установлено, что успешность работы детского движения в 20-х - начале 30-х годов ХХ века существенно зависело от выбора плодотворных методов работы.

Ключевые слова: педагогика детского движения, детский движение, журнал «Детское движение», журнал «Вожатый».

Karpych I. A. Problems pedagogy children's movement in magazines «Children's Movement» and «Counselor» (20 th - early 30-ies of XX century).

This paper examines the issue of child pedagogy movement in the 20's - early 30-ies of XX century. The author analyzes the main publications magazines «Counselor» (1924-1988) and «Children's Movement» (1925-1934) in search of the «system» of children's movement. It was established that the success of children's movement in the 20's - early 30-ies of XX century depended greatly on the choice of productive methods.

Keywords: children's movement education, children's movement magazine «Children's Movement», magazine «Counselor».